

Konarska-Pabiniak, Barbara

XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich we Wrocławiu

Notatki Płockie 44/3-180, 52-56

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

XVI POWSZECHNY ZJAZD HISTORYKÓW POLSKICH WE WROCŁAWIU

W dniach 15 - 18 września 1999 r. odbył się we Wrocławiu XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, zorganizowany przez Polskie Towarzystwo Historyczne we współpracy z Komitetem Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk.

Pierwszy Zjazd zorganizowano jeszcze w okresie zaborów w 1880 r. w Krakowie, a więc sześć lat przed powstaniem Polskiego Towarzystwa Historycznego, które później podejmowało wysiłki organizowania zjazdów. I tak od 119 lat mimo zmiennych kolei losów naszego państwa, zjazdy odbywają się dość rytmicznie.

Tegoroczny miał miejsce we Wrocławiu po raz drugi po 51 latach, w roku milenijnym. 16 września Rada Miejska Wrocławia ogłosiła bowiem rozpoczęcie obchodów tysiąclecia biskupstwa wrocławskiego i tysiąclecia obecności Wrocławia w historii Polski.

W XVI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu wzięło udział ok. 1400 historyków z kraju i zagranicy, w tym 70 proc. stanowili nauczyciele historii. Zgodnie z tradycją datującą się od 1925 r., honorowy patronat nad Zjazdem objął Prezydent Rzeczypospolitej.

W Zjeździe uczestniczyli również przedstawiciele Towarzystwa Naukowego Płockiego mgr Kazimierz Ur-

bański i ks. prof. Tadeusz Żebrowski, ponadto ks. dr Dariusz Majewski z Archiwum Diecezjalnego w Płocku, prof. dr hab. Andrzej Notkowski z Wyższej Szkoły im. Pawła Włodkowica, dyr. Bożenna Strzelecka z Książnicy Płockiej oraz dr Barbara Konarska-Pabiniak z redakcji "Głosu Gostynińskiego".

Zjazd rozpoczął się nadaniem prof. dr. hab. Gerardowi Labudzie, jednemu z najwybitniejszych mediewistów w kraju, doktoratu honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego. Profesor Gerard Labuda został 110. doktorem honoris causa tej uczelni i 12. spośród historyków.

Uroczystość uhonorowania prof. Labudy poprzedzona była mszą św. w intencji polskiej nauki historycznej w Kościele Uniwersyteckim, którą celebrował JE Henryk kardynał Gulbinowicz, arcybiskup metropolita wrocławski. Do Auli Leopoldyńskiej przybył również Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski.

Profesor Gerard Labuda wygłosił krótki wykład poświęcony pojęciu kultury politycznej (wprowadzonemu do obiegu naukowego przez Józefa Siemińskiego w 1930 r. podczas Zjazdu im. Kochanowskiego), w którym zwrócił uwagę na różnice w definiowaniu tego terminu przez historyków politologów, socjologów, a na-

Zjazd otwiera prof. Wojciech Wrzesiński. Siedzi trzeci od lewej Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski

wet kulturoznawców. Podkreślił, że temat ten powrócił do polskiej humanistyki w 1974 r., również podczas obrad powszechnego zjazdu historyków polskich. Czynnikiem warunkującym wzrost kultury politycznej jest ciągły dialog partnerski między rządzącymi i rządzonymi. Centralnym punktem tej uroczystości była laudacja Profesora wygłoszona po łacinie, w której przybliżył swe związki z Wrocławiem.

Oficjalne otwarcie Zjazdu nastąpiło w godzinach popołudniowych w Hali Ludowej. W prezydium zasiadli: prof. Marian Biskup, Gerard Labuda, Roman Wapiński, Henryk Samsonowicz, Andrzej Ajnenkiel, Teresa Kulak, Elżbieta Kościak, Adam Galos, Zofia Kozłowska. Przybyłych gości na czele z ostatnim Prezydentem RP na emigracji Ryszardem Kaczorowskim i Prezydentem III RP Aleksandrem Kwaśniewskim, rektorów polskich uczelni na czele z prof. Romualdem Gellesem, ministrów, przedstawicieli władz samorządowych, posłów i senatorów, przedstawicieli środowisk naukowych na czele z wiceprezesami PAN i PAU prof. Januszem Tazbirem i prof. Witoldem Brodzińskim, a także prof. Juliusza Bardacha, uczestnika Wileńskiego Zjazdu Historyków z 1935 r., powitał prof. Wojciech Wrzesiński, prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego. Następnie przekazał przewodnictwo prof. Marianowi Biskupowi, który z kolei poprosił Prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego o zabranie głosu.

W swym wystąpieniu Prezydent podkreślił symboliczną wagę Wrocławia dla Polski i całej Europy. Nawiązał też do kwestii stosunków Polski z sąsiadami. Zadeklarował również ufundowanie stypendiów dla młodych historyków, którzy w swych badaniach podejmą tę właśnie kwestię. Historia - powiedział Prezydent - uczy zawierania kompromisów. Natomiast młode pokolenia należy uczyć poszukiwania prawdy.

Kolejnym mówcą był JE kardynał Henryk Gulbino-wicz, który podkreślił, że region Dolnośląski - to miejsce przenikania się różnych kultur, narodowości, wyznań i sposobów życia tej krainy.

Przypomniał także ponure karty historii Dolnego Śląska i Wrocławia w 1945 r., przesiedlenia ludności niemieckiej.

Prof. Jan Waszkiewicz, marszałek Sejmiku Wojewódzkiego Dolnego Śląska, zaapelował do historyków o próbę napisania na nowo dziejów regionu, bowiem mieszkańcy nowych struktur administracyjnych muszą poczuć więź z miejscem, któremu przynależą.

W części plenarnej referaty wygłosili prof. prof.: Wojciech Wrzesiński "Śląsk - zwornik dziejowy czy kraina przejściowa?", Gerard Labuda "Śląsk i Pomorze w polsko-niemieckim dialogu historiograficznym" i Roman Wapiński "1918 - 1945 - 1989 - przełomy czy logika ciągłości przemian dziejowych?". Teksty tych wystąpień wydrukowane zostały w Informatorze Zjazdowym.

W godzinach popołudniowych w Auli Leopoldyńskiej odbyła się dyskusja panelowa "Miejsce Polski w dziejach Europy i świata w okresie drugiego tysiąclecia", w której wzięli udział: prof. prof. Daniel Beauvois (Francja), Jakub Goldberg (Izrael), Gottfried Schramm (Niemcy), Bronisław Geremek, Jerzy Kłoczowski, Jerzy Szacki i Janusz Tazbir. Panel moderował prof. Piotr Wandycz z USA. Na

Dyskusja panelowa w Auli Leopoldyńskiej "Miejsce Polski w dziejach Europy i świata w okresie drugiego tysiąclecia". Pierwszy od lewej Bronisław Geremek

wstępie określił cel dyskusji jako próbę odpowiedzi na pytanie, jaki był wkład Rzeczypospolitej Obojga Narodów w dzieje Europy. Zasugerował kilka zagadnień do dyskusji, jak np: kwestia mocarstwowości Polski, następstwa unii polsko-litewskiej, oryginalność czy wtórność polskiej kultury, peryferyjność Polski.

Zdaniem prof. Geremka w początkowym okresie swych dziejów Polska znajdowała się na peryferiach ówczesnej Europy. Dopiero na przestrzeni od wieku XIV do XVI nastąpił proces modernizacji Polski. Idea jagiellońska była ideą wspólnoty, a unia polsko-litewska była sukcesem tej wspólnoty. Prof. Geremek, dowodząc jak wiele zawdzięcza nam Europa, wskazał momenty historyczne: powstrzymanie inwazji mongolskiej w XIII w., pobicie Turków pod Wiedniem w 1683 r., odparcie bolszewików spod Warszawy w 1920 r. i rok 1989, gdy skutecznie przyczyniliśmy się do zakończenia zimnej wojny.

Prof. Jerzy Kłoczowski podkreślił, że Polska wiążąc się z kręgiem kulturowym Zachodu dokonała właściwego wyboru, przy tym procesy europeizacji i kształtowania się własnej kultury były procesami równoległymi.

Krótkie, lecz celne uwagi wygłosił prof. Janusz Tazbir. Mówiąc m.in. o świadomości narodu, Profesor stwierdził, że zależy ona od jego losu. Im bardziej naród nieszczęśliwy, tym częściej sięga do historii. Polacy zawsze szukają w historii pokrzepienia. Historia była dla Polaków wekslem, którym wymachiwali przed oczyma Zachodu.

Kolejno zabierali głos pozostali uczestnicy panelu. Prof. Wandycz krótko przedstawił spojrzenie na historię Polski w krajach anglosaskich. Prof. Jakub Goldberg postawił tezę, że wraz z migracjami Żydów z naszego kraju rozprzestrzeniła się wiedza o Polsce. Prof. Gottfried Schramm wskazał na zalety polskiego systemu politycznego ukształtowanego w XVI w.

Żywa polemikę prof. Janusz Tazbir zamknął apelem, aby konferencja naukowych nie mylić z pokojowymi oraz, że te pierwsze nie muszą kończyć się censensumem.

Obrady "szczegółowe" rozpoczęły się 16 września w 32 sekcjach chronologicznych i problemowych - począwszy od dziejów starożytnych, przez średniowiecze, czasy nowożytne, dzieje najnowsze po historię współczesną

- na których wygłoszono ponad 350 referatów (wszystkie ukażą się w druku w formie pamiętnika Zjazdu).

Do ciekawszych zaliczyć należy obrady sekcji poświęconej dziejom Śląska i Wrocławia, w której udział wzięli oprócz historyków polskich - Czesi i Niemcy. Organizatorem sekcji był prof. Marek Czapliński. Dyskusja była tłumaczona symultanicznie.

O dziejach naszego wschodniego pogranicza polscy historycy rozmawiali z Litwinami, Białorusinami, Ukraińcami i Rosjanami.

Natomiast na obradach sekcji poświęconej historii PRL referaty na ten sam temat wygłosiło dwóch historyków z różnych opcji politycznych - prof. Andrzej Werblan i prof. Jerzy Holzer. Dyskusja o Polsce 1944 - 1989 nie wzbudziła jednak większych emocji.

Odbyły się także odrębne posiedzenia poświęcone problemom nauczania historii i funkcjonowania archiwistyki, nowym metodom badawczym, zastosowaniu komputerów, dziejom Kościoła, wojskowości, biografistyki, myśli politycznej, stosunkom międzynarodowym, historii regionalnej, roli kobiet w historii, sprawom Polonii.

Dla prasoznawców najbardziej interesujące były obrady sekcji XXIX nt. "Przemiany w prasie polskiej w latach 1945 - 1999". Organizatorem sekcji była prof. dr hab. Urszula Jakubowska z Instytutu Badań Literackich PAN przy pomocy dr. Leonarda Smółki z Uniwersytetu Wrocławskiego. Podczas obrad tej sekcji wygłoszono (bądź odczytano z powodu nieobecności autorów) siedem referatów. Ich układ tworzył logiczny ciąg przedstawiający ko-

lejne etapy najnowszych dziejów prasy polskiej.

Epoki względnie najwcześniejszej dotyczyło wystąpienie prof. Jerzego Myślińskiego (IBL PAN w Warszawie) - "Odkrywanie świata - media lat sześćdziesiątych". Prof. Urszula Jakubowska w referacie "Druga próba legitymizacji władzy - prasa początku lat siedemdziesiątych" ukazała propagandowe zabiegi ekipy gierkowskiej zmierzające do pozyskania społeczeństwa. Narastanie fermentów wśród dziennikarzy w czasach Gomułki przedstawił prof. Tomasz Mielczarek (WSP Kielce) w referacie "Od frustracji do buntu - personalne uwarunkowanie przemian prasowych w PRL". O prasie emigracyjnej mówił dr Rafał Habielski. Interesujący przyczynek do dziejów prasy "drugiego obiegu" stanowił referat dr. Szczepana Rudki (UWr) - "Wrocławska prasa bezdebitowa (1972 - 1989)". Referat prof. Andrzeja Notkowskiego (AP Kraków, SWPW Płock) - "Główne momenty rozwoju Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej >Prasa - Książka - Ruch< i jej stan przed likwidacją (1988 - 1990)" określić można jako swoiste wprowadzenie do problematyki przeobrażeń prasy polskiej po przełomie ustrojowym 1989 r. Ciekawą próbę syntetycznego, a zarazem krytycznego spojrzenia na ów proces podjął prof. Jerzy Jarowiecki (AP Kraków).

W drugiej części obrad odbyła się dyskusja panelowa z udziałem prof. Wiesława Władyki (IBL PAN) - moderatora, red. Ignacego Rutkiewicza ("Odra"), red. Ernesta Skalskiego ("Gazeta Wyborcza"), red. Mariusza Urbanka ("Odra"), Mariana Turskiego ("Polityka"). W dyskusji rozważano wiele kwestii związanych m.in. z

Dr Barbara Konarska-Pabiniak odbiera w Klubie Uniwersytetu Wrocławskiego nagrodę z rąk prof. Teresy Kulak - przewodniczącej jury i prof. Wojciecha Wrzesińskiego (z prawej) prezesa Polskiego Towarzystwa Historycznego

Nasi uczestnicy: dr Barbara Konarska-Pabiniak (autorka nagrodzonej książki), prof. dr. hab. Andrzej Notkowski, dyr. Bożena Strzelecka (wydawca), ks. Tadeusz Żebrowski

wolnością prasy, jej komercjalizacją i etyką dziennikarską.

Zamiast podsumowania obrad prof. Wojciech Wrzesiński zorganizował w ostatnim dniu Zjazdu, w sobotę 18-go września, w Auli Leopoldyńskiej drugie spotkanie panelowe. W dyskusji "Polska nauka historyczna wobec wyznań trzeciego tysiąclecia" udział wzięli prof. prof.: Andrzej Ajnenkiel, Daniel Beavois, Stanisław Bylina, Marcin Kula, Andrzej Paczkowski, Richard Pieps, Janusz Rulka, Jacek Staszewski, Jarosław Valenta, Andrzej Wiszniewski, Anna Wolf-Powęska, Jerzy Zdrada, ks. Zygmunt Zieliński, Klaus Ziener. Moderatorami byli Henryk Samsonowicz i Wojciech Wrzesiński.

Jednym z wyzwań, przed którym staje nasza nauka to szybkie tempo, w jakim zmienia się świat oraz to, że staje się on "globalną wioską". Problem w tym, żebyśmy utrzymali świadomość narodową i nie rozplynęli się w globalizacji. Proces ten wymaga od historyków prac popularyzatorskich - podkreślał prof. Wiszniewski. Natomiast prof. Zdrada ubolewał, że ludzie przestali się interesować epoką powstań narodowych. Prof. Staszewski stwierdził, że Polacy uwielbiają historię taką, jaką chcą znać. Historycy próbują co prawda zmienić ten stereotypowy obraz przeszłości, docierają do źródeł, ale barierę stanowi konserwyzm odbiorcy. Druga kwestia, na którą zwrócił uwagę prof. Staszewski - to etyka zawodu historyka.

Pesymistyczny charakter miała wypowiedź prof. Kuli. Jego zdaniem znacznie zmniejszyła się obecność polskiej historiografii w nauce światowej. Ubolewał także nad szerzącym się w środowisku kulcie wąskiej specjalizacji. Inni dyskutanci zwracali uwagę na brak syn-tez i naukowej wizji polskich dziejów.

W programie Zjazdu obok obrad i dyskusji panelo-

wych znalazły się imprezy towarzyszące. W Gmachu Głównym Uniwersytetu Wrocławskiego przez cały czas trwania Zjazdu można było kupić książki o tematyce historycznej bezpośrednio od wydawców. W Klubie Dziennikarza i Lekarza odbyło się spotkanie z Janem Krok-Paszczkowskim, autorem nowo wydanej książki "1000 lat 100 dat - w historii Polski i świata". Wydawnictwo Dolnośląskie zorganizowało spotkanie poświęcone książce przedwczesnie zmarłego historyka wrocławskiego, Zbigniewa Frasa pt. "Galicja".

O książce opowiadał prof. Adam Galos, a dyskusję prowadził prof. Rościsław Żerelik. W Oratorium Marianum odbyło się spotkanie z wybitnym badaczem dziejów najnowszych, prof. Andrzejem Paczkowskim, połączone z promocją książki "Czarna księga komunizmu", a także promocja książki Tomasza Balbusa "Ludwik Marszałek > Zbroja < (1912 - 1948). Żołnierz Polski Podziemnej". W drugiej części spotkania prof. Stanisław Ciesielski przedstawił publikacje wydawane przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego. W Sali Longchampsza zaś miało miejsce spotkanie z prof. Andrzejem Chwalbą, redaktorem książki "Dzieje Polski. Kalendarium", wydanej przez Wydawnictwo Literackie.

W drugim dniu Zjazdu w sali posiedzeń Senatu UWR, w obecności Prezydentów RP Ryszarda Kaczorowskiego i Aleksandra Kwaśniewskiego, wręczono doroczne nagrody "Polityki" za najlepsze prace historyczne. W tym roku nagrody otrzymali:

Stanisław Niciejka za książkę "Łyczaków. Dzielnica za Styksem", Stanisław Żerko "Stosunki polsko-niemieckie 1938 - 1939", Michał Głowiński "Czarne sezony" oraz Aleksander Kocharński za "Stalinowskim kursem".

W Klubie Uniwersyteckim odbyło się z kolei wręczenie nagród im. prof. Stanisława Herbsta za lata 1997 - 1998, którymi uhonorowano najlepsze prace magisterskie z historii Polski w zakresie dziejów kultury, miast i wojskowości. Nagrody wręczał prezes PTH prof. Wojciech Wrzesiński, który przedstawił nie tylko laureatów, lecz także promotorów, podkreślając ich istotną rolę w kształtowaniu młodych badaczy.

Z okazji Zjazdu Polskie Towarzystwo Historyczne wspólnie z Radą Krajową Regionalnych Towarzystw Kultury, doceniając znaczenie prac regionalnych dotyczących "bliższej ojczyzny", ogłosiły konkurs na prace z zakresu historii regionalnej. Jury konkursu po wnikliwej analizie nadesłanych 481 prac wytyniło laureatów konkursu. I nagrodę ufundowaną przez Ministerstwo Kultury, otrzymał Adam Matuszewski za pracę pt. "Od-rębność i stereotypowość życia umysłowego w Lesznie w XVII wieku" (Leszno 1998), dwie II nagrody ufundowane przez Polskie Towarzystwo Historyczne otrzymali: ks. Jan Wiśniewski "Pomezania. Z dziejów kościelnych". Elbląg 1996 oraz Krystyna Górna "Ludność parafii krapkowickiej w latach 1682 - 1800", rozprawa doktorska powstała pod kierunkiem prof. Zbigniewa Kwaśnego. Cztery nagrody trzeciego stopnia, ufundowane przez Radę Krajową Regionalnych Towarzystw Kultury przyznano Grzegorzowi Białuńskiemu "Osadnictwo regionu Wielkich Jezior Mazurskich od XIV do początku XVIII wieku", Olsztyn 1996, Barbarze Konar-

skiej-Pabiniak, "Płocka Melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1808 - 1975", Płock 1998, Anecie Woch, "Początki i najstarsze dzieje Radomska do końca XV stulecia" (praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Antoniego Barciaka) oraz Józefowi Kusowi za cykl publikacji naukowych dotyczących dziejów południowej Lubelszczyzny. Przyznano także listy gratulacyjne i specjalne wyróżnienia.

Prof. Teresa Kulak, wręczając nagrody za prace regionalne zwróciła uwagę na istotną rolę tych badań w rozwoju nauki historycznej.

Uczestnicy Zjazdu mogli również obejrzeć wystawę: w Muzeum Sztuki Medalierskiej pt. "Historyczny medal Królewski", na której zaprezentowano 350 medali artystów rodzimych i zagranicznych, w tym medale najstarsze z XVI w.

Pokazano tam również odznaczenia Bolesława Orlińskiego, znakomitego polskiego pilota, w setną rocznicę urodzin. Bolesław Orliński odbył w 1926 r. pierwszy w historii lotnictwa długodystansowy lot z Warszawy do Tokio, wzbudzając tym czynem podziw całego świata.

W Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich można było obejrzeć angielskie malarstwo i grafikę XVII - XIX w. pochodzące z kolekcji Leona hr. Pinińskiego. Wystawa dobrze zilustrowała rozwój angielskiego malarstwa, głównie portretowego, jak i grafiki wielkich mistrzów.

W Dziale Starych Druków Zakładu Narodowego Ossolińskich pokazano w porządku chronologicznym dzieła medyczne od XVI do XVIII w.

Tysiącletnią spuściznę dziejowej Archidiecezji Wrocławskiej i Śląska można było obejrzeć na wystawie w Archiwum Państwowym. Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego zaprezentowało dokumentację prasową, fotograficzną i aktową dotyczącą starej i nowej siedziby Archiwum, posiadanego zasobu archiwalnego, a także publikacje Archiwum U. Wr. i prace powstałe na pod-

stawie własnych zbiorów archiwalnych.

W Domku Romańskim Dolnośląskiego Centrum Fotografii zorganizowano wystawę prac fotograficznych Edwarda Hartwiga z okazji 90. rocznicy urodzin nestora polskiej fotografii. Z wieloletniego dorobku Hartwiga wyselekcjonowano 100 najlepszych prac.

17 września, w rocznicę agresji Rosji Sowieckiej na Polskę, z inicjatywy prof. Wojciecha Wrzesińskiego, XVI Powszechny Zjazd Historyków wydał w tej sprawie oświadczenie. Potrzebę taką odczuli polscy historycy w związku z oświadczeniem wydanym przez rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, w którym atak Armii Czerwonej tłumaczony jest m.in. koniecznością zapewnienia Związkowi Radzieckiemu bezpieczeństwa w obliczu upadku Polski.

Myślą przewodnią Zjazdu - jak napisano w Odezwie Zjazdowej - była próba oceny drogi dziejowej Polski i Polaków w mijającym Tysiącleciu, dorobku i niedostatków polskiej nauki historycznej wobec wyzwań nowego Tysiąclecia, jej miejsca w życiu narodu polskiego i Rzeczypospolitej. Szczególną uwagę organizatorzy Zjazdu poświęcili 1000-letniej dramatycznej drodze dziejowej Wrocławia i Śląska, także w bezpośredniej dyskusji z historykami z Czech i Niemiec oraz w takiej samej dyskusji, nad dziejami naszego wschodniego pogranicza, z historykami z Litwy, Białorusi, Ukrainy i Rosji. Zastanawiano się także nad rolą i miejscem tradycji dziejowej w staraniach o "zbudowanie jutra".

Podjęto również próbę ukazania najważniejszych przełomów w dziejach Polski i Polaków, ze zwróceniem uwagi na ich przyczyny i konsekwencje. "Chcemy - pisano - aby obrady Zjazdu mogły wykazać jak rozległy jest związek historii ze współczesnością i jakie ma zadania wobec przyszłości". Cel ten - jak się wydaje - osiągnięto.